

บทที่ 2

ตัวตนของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

“ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านผู้ประสบปัญหาไร้สัญชาติที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดพะเยา โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำในการเรียกร้องสิทธิการเป็นพลเมืองไทยตามกฎหมายหรือการได้สัญชาติไทย ตลอดระยะเวลาที่มากกว่า 2 ปี คนกลุ่มนี้ได้มีการดำเนินการและทำกิจกรรมต่างๆ อาทิเช่น การทำประวัติส่วนบุคคลเกี่ยวกับประวัติการอพยพ การทำแผนผังเครือญาติ และการทำกิจกรรมด้านสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างเครือข่ายกับนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการและภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายคือการยื่นเรื่องให้คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่า สมาชิก “กลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สามารถได้รับพิจารณาให้สัญชาติไทยตามกฎหมายได้หรือไม่ ภายในปี พ.ศ.2558

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอตัวตนของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ว่าเป็นใคร มีความเป็นมา พัฒนาการและความเป็นไปอย่างไร โดยสังเขป รวมทั้งสรุปในตอนท้ายด้วยเสียงสะท้อนของสมาชิกบางราย เพื่อให้เห็นตัวตนของกลุ่มทั้งในระดับกลุ่มและระดับสมาชิก

2.1 กำเนิดกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

กลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีพัฒนาการต่อเนื่องมามากกว่าทศวรรษ เริ่มต้นจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในนามกลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2547 มีสมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเชียงคำและอำเภอภูซาง (ในขณะนั้นยังเป็นกิ่งอำเภอภูซาง)¹ จังหวัดพะเยา ประกอบไปด้วยบุคคลวัยเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่จำนวนประมาณ 2,000 คน ซึ่งนายบุญเลื่อน แก้วปัญญา อดีตประธานกลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” ได้ให้เหตุผลของการรวมตัวกันครั้งนั้นว่า “เพราะหูดาสว่าง จากรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 ที่ทำให้พวกเราเห็นว่า ประชาชนธรรมดาที่มีสิทธิ ที่จะให้ทางราชการเข้ามาแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้าน โดยตรง” นอกจากนี้ยังมี ‘องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา’ ที่เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญต่อการตั้งกลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” และร่วมเคลื่อนไหวเรียกร้องสัญชาติไทยกับสมาชิกกลุ่ม

¹ กิ่งอำเภอภูซาง ยกฐานะเป็น อำเภอภูซาง ในปี พ.ศ.2550

ตลอดมา นายอุดมพงษ์ ฐานะกุล อีกหนึ่งอดีตแกนนำกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการได้ร่วมงานกับองค์กรสิทธิชุมชน จังหวัดพะเยาว่า “เราไปเวทีสัมมนาเรื่องสัญญาชาติที่ภูซาง ได้เจอกับหัวหน้าช่าง (หัวหน้าองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา) ก็เลยปรึกษาเรื่องการตั้งกลุ่ม”

องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา เป็นองค์กรที่มีบทบาทต่อกระบวนการทำงานของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มานับตั้งแต่นั้นยังเป็นกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” องค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นโดย นายสุริยาวัชร สร้อยสวิง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หัวหน้าช่าง” อดีตครูคอยที่วางมือจากงานการศึกษามาทำงานด้านพัฒนาชุมชนในพื้นที่อำเภอเชียงคำ อำเภอภูซาง และอำเภอจุน จังหวัดพะเยา งานหลักขององค์กรคือให้คำปรึกษาและให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่มีปัญหาด้านสถานะบุคคลและด้านสิทธิอื่นๆ อาทิเช่น คนไทยที่ตกหล่นทางทะเบียน เด็กที่เกิดในประเทศไทยแต่พ่อแม่เป็นคนต่างด้าว คนไร้รากเหง้า คนเร่ร่อน คนพิการ และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทยมานานที่ประสบปัญหาเป็นคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ซึ่งตลอดเกือบ 2 ทศวรรษที่องค์กรได้ทำงานช่วยเหลือชาวบ้าน องค์กรเปรียบเสมือน “ตัวกลาง” ที่เชื่อมระหว่างชาวบ้านผู้มีปัญหากับเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาด้านสถานะบุคคล จนได้มาเป็นที่ปรึกษาหรือที่ “หัวหน้าช่าง” เรียกว่าเป็นองค์กรที่เลี้ยงให้กับกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ”

การเรียกร้องที่สำคัญของกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้อำเภอเชียงคำตรวจสอบสถานะบุคคลให้กับสมาชิกที่ประสบปัญหากลายเป็นคนต่างด้าวจากปัจจัยหลากหลาย เช่น ตกหล่นจากการสำรวจทั้งที่เกิดในประเทศไทย ถูกยกเลิกสัญชาติจากประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337² การเป็นลูกของผู้มีสถานะต่างด้าวแต่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน หรือการขึ้นสถานะทางทะเบียนผิดประเภท (เช่น ขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวทั้งที่ไม่มีนายจ้าง) การเรียกร้องครั้งนั้นนำไปสู่การทำประชาคมที่อำเภอเชียงคำร่วมมือกับชุมชนจัดประชุมเพื่อให้คนในชุมชนรับรองประวัติความเป็นมาของบรรดาสมาชิกกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” ว่าเป็นสมาชิกของชุมชนจริงและได้ถือกำเนิดหรืออาศัยอยู่ในชุมชนนั้นๆ จริง เพื่อเป็นพยานและหลักฐานประกอบการพิจารณาการให้สัญชาติ นอกจากนี้ “ไทยลือภาคเหนือ” ยังได้ทำการรวบรวมเอกสารเกี่ยวข้องกับประวัติของสมาชิก นำไปยื่นให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อเป็นอีกหนทางในการเรียกร้องสัญชาติ แม้การเรียกร้องครั้งนั้นไม่สามารถทำให้สมาชิกทุกคนได้รับสัญชาติไทย แต่สามารถทำให้สมาชิกที่เป็นวัยเด็กประมาณ 500 คน ที่เป็นบุตรของบิดาหรือมารดาผู้เป็นคนต่างด้าวซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานได้รับสัญชาติไทยตามหลักดินแดน

² ดูเนื้อหาของ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 337 ในภาคผนวก

ต่อมาในปี พ.ศ.2555 “ไทยลื้อภาคเหนือ” เริ่มมองเห็นความเป็นไปได้ในการได้สัญชาติไทยมากขึ้น เมื่อพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) ประกาศใช้เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2555 โดยมีเนื้อหาสำคัญคือการเพิ่มบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ในมาตรา 3 ใจความว่า

“คนไทยพลัดถิ่น” หมายความว่า ผู้ซึ่งมีเชื้อสายไทยที่ต้องกลายเป็นคนในบังคับของประเทศอื่น โดยเหตุอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอาณาเขตของราชอาณาจักรไทยในอดีต ซึ่งปัจจุบันผู้นั้นมิได้ถือสัญชาติของประเทศอื่น และได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยเป็นระยะเวลาหนึ่งและมีวิถีชีวิตเป็นคนไทยโดยได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรภายใต้หลักเกณฑ์และเงื่อนไข ที่คณะรัฐมนตรีกำหนด หรือเป็นผู้ซึ่งมีลักษณะอื่นทำนองเดียวกันตามที่กำหนดในกฎกระทรวง³

บทนิยามนี้เป็นผลให้คนไทยพลัดถิ่นในรัฐไทยกว่า 2 หมื่นคน ได้รับสัญชาติไทยโดยการเกิด ซึ่งหลายคนคือสมาชิกกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคใต้”⁴ ที่ยืนยันว่าตนเองและบรรพบุรุษเป็นคนไทยที่กลายเป็นคนของรัฐพม่าหลังมีการกำหนดเส้นเขตแดนระหว่างรัฐสยามกับอังกฤษ (ผู้ปกครองพม่า) เมื่อครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การต่อสู้เรียกร้องสัญชาติของกลุ่มไทยพลัดถิ่นภาคใต้ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปี นับว่าเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ดังกล่าวขึ้นมา

หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) ได้ประมาณ 6 เดือน กลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” พร้อมด้วยองค์กรสิทธิชุมชนชนจังหวัดพะเยา ได้ร่วมปรึกษากับนักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชนและนักกฎหมาย ในประเด็นที่ว่า สมาชิกของ “ไทยลื้อภาคเหนือ” ส่วนหนึ่งอาจเข้าข่ายได้สัญชาติไทยตามบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ใน พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยวน⁵ ที่มาจากเมืองคอบกับเมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรีลี ของประเทศลาวในปัจจุบัน ซึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองระบุว่า ดินแดนบริเวณแขวงไชยบุรีลีหรือที่เรียกว่า “ฝั่งขวาแม่น้ำโขง” เป็นดินแดนที่รัฐไทยเคยครอบครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนที่จะเสียให้กับฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ.2446 (ร.ศ.122) และได้คืนกลับมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งเป็น ‘จังหวัดล้านช้าง’ แล้วเสียให้กับฝรั่งเศสอีกครั้งหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน พ.ศ.2489 (สุวิทย์ ธีศาวัต 2552; ชาญวิทย์

³ ราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2555 ที่ภาคผนวก

⁴ ราชกิจจานุเบกษาเพิ่มเติมใน รัฐวุฒิ เสนาคำ (2550, 2551)

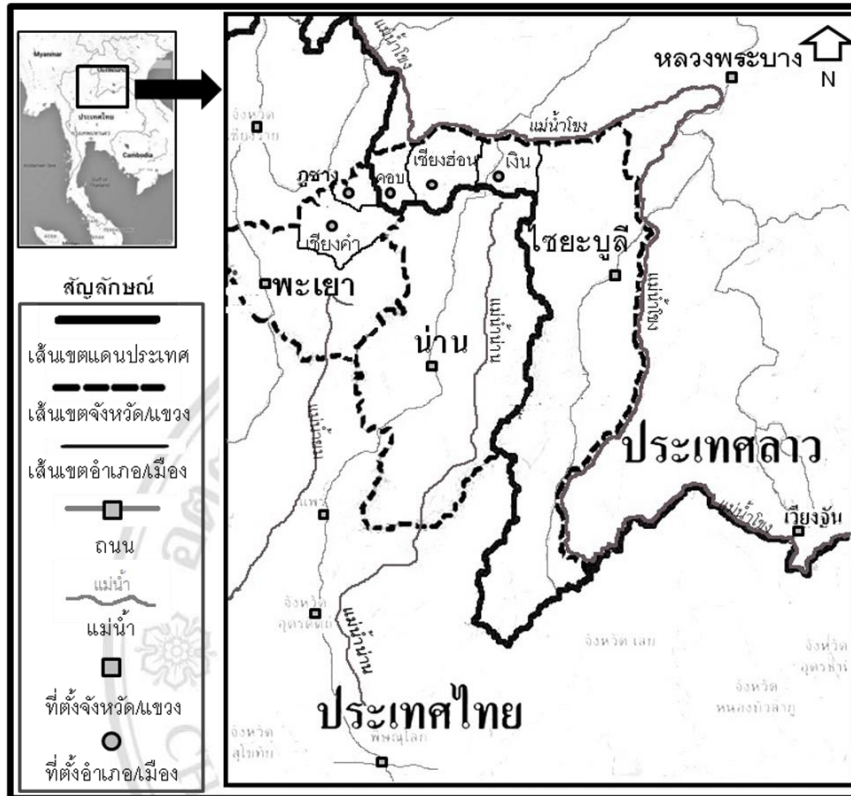
⁵ กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทยวน (หรือกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อกับไทยวน) ในงานวิจัยนี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท (ไต) ซึ่งกระจายตัวอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนและตอนกลาง รวมทั้งที่ราบลุ่มแม่น้ำกก อิง ปิง น่าน ราชกิจจานุเบกษาเพิ่มเติมใน แสง มาละแซม (2544)

เกษตรศิริ 2556) ดังนั้น กลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” มีความเห็นว่า น่าจะมีความเป็นไปได้ที่สมาชิกของกลุ่มบางส่วน มีคุณสมบัติที่จะได้สัญชาติไทยตามบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น”

ด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การจัดตั้งเป็นกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2555 มีสมาชิกที่อาจเข้าข่ายบุคคลที่สามารถได้รับสัญชาติไทยตามบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ประมาณ 500 คน โดยส่วนใหญ่มีสถานะบุคคลเป็นคนต่างด้าวที่ถือบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสัญชาติไทย “กลุ่มไทยลื้อ” และบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน และมีถิ่นฐานอยู่หมู่บ้านต่างๆ ในเขตอำเภอเชียงคำ และอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยาเป็นส่วนใหญ่ มีบางส่วนอยู่อำเภอจุนและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา ตลอดจนอำเภอเทิง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่เมืองคอบกับเมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี และจำนวนสมาชิกเกินครึ่งหนึ่งเข้ามายังประเทศไทยในช่วงสงครามเย็น ช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวหรือชาวบ้านแถบนั้นเรียกว่าเหตุการณ์ “ลาวแตก” ในปีพ.ศ.2518 รวมถึงความไม่สงบบริเวณชายแดนไทยในช่วงปลายทศวรรษ 2510 จนถึงต้นทศวรรษ 2530 และมีสมาชิกส่วนหนึ่งที่เข้ามาช่วงหลังทศวรรษ 2530 ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ โดยเข้ามาอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องทำงานรับจ้างทั่วไป เมื่ออยู่นานขึ้นจึงแต่งงานมีครอบครัว ตั้งหลักปักฐาน โดยไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องสถานะบุคคล

อนึ่ง การใช้ชื่อกลุ่มว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” นั้น แกนนำกลุ่มได้อธิบายว่า เพื่อสะท้อนเจตนารมณ์ของการรวมตัวกัน 2 ประการ ประการแรก พวกเขาต้องการให้รัฐไทยยอมรับในทางกฎหมายว่า พวกเขาเข้าข่ายบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ในพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) เพื่อที่จะได้สัญชาติไทยตามจุดมุ่งหมายของการรวมตัวกัน และประการต่อมา ชื่อกลุ่ม “ไทยลื้อภาคเหนือ” ไม่ได้สะท้อนตัวตนของสมาชิกทั้งหมด กล่าวคือ มีสมาชิกประมาณครึ่งหนึ่งที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนหรือคนเมืองด้วย การใช้ชื่อ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จึงเหมาะสมมีความหมายครอบคลุมตัวตนของทุกคนมากกว่าใช้ชื่อ “ไทยลื้อภาคเหนือ” เหตุผลในการเปลี่ยนชื่อกลุ่มเช่นนี้นับเป็นความพยายามของกลุ่มในการใช้ “กลยุทธ์” ในความหมายที่สอดคล้องกับ de Certeau ถือได้ว่าเป็นปฏิบัติการที่เป็นการปรับตัวตามสถานการณ์ โดยใช้ประโยชน์จากเงื่อนไขที่รัฐต้องการและระบุไว้ในกฎหมาย เป็นกลยุทธ์ที่มีนัยยะของการต่อสู้ช่วงชิง และการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อเผชิญหรือสร้างโอกาสจากปัญหาต่างๆ ได้ (de Certeau 1984 อ้างใน ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ 2552: 27-28) กล่าวได้ว่า “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่เป็นผู้ไร้สัญชาติและเปรียบเป็นผู้ไร้อำนาจ ไร้สิทธิใดๆ เช่นผู้ที่มีสัญชาติไทย สามารถที่จะแสวงหาโอกาส ช่องทาง ในการสร้างอำนาจต่อรองเรื่องการเรียกร้องสัญชาติให้กับกลุ่มของตนเอง สอดคล้องกับคำอธิบายของ James Scott (1985 อ้างใน ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ 2552: 241-242) ในเรื่อง “อาวุธของผู้อ่อนแอ” หรือ weapon of the weak ที่เห็นว่า ผู้ที่เป็น

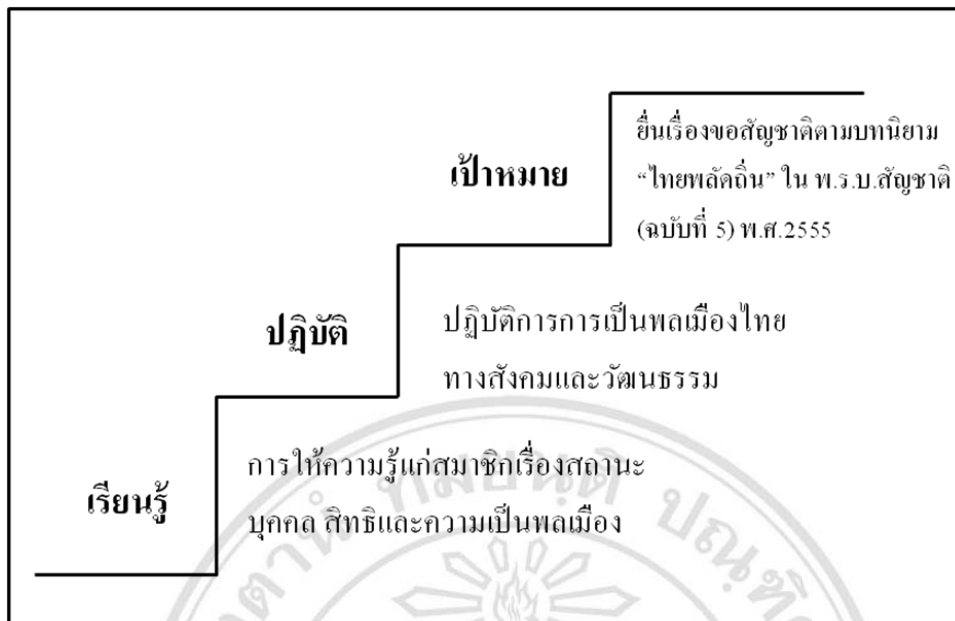
ชนชั้นที่ต่ำด้อยกว่าพยายามต่อสู้กับเงื่อนไขทางชนชั้น โดยการต่อสู้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปรับตัว มีกลยุทธ์ ชักจูง โน้มน้าว และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เสมอ อย่างไม่ยอมจำนนกับอำนาจที่กดขี่

ภาพที่ 2.1 แสดงพื้นที่ระหว่างเขตเชียงคำ-ภูซางฝั่งประเทศไทยกับเขตเมืองคอบ-เชียงฮ่อนฝั่งประเทศลาว (คัดแปลงจาก www.google.co.th/maps/)

2.2 การทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

ในการทำงานของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” นั้น องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาได้เข้าร่วมทำงานในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ให้คำปรึกษาด้านกฎหมายสถานะบุคคล การจัดโครงสร้างการทำงานของ กลุ่ม และประการสำคัญคือ สนับสนุนช่วยเหลือ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในกระบวนการเรียกร้อง สัญชาติไทยตามบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” ใน พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) ซึ่งทางกลุ่มมีการวางแผนการดำเนินงานเพื่อเรียกร้องสัญชาติไว้ 3 ขั้นตอน ขั้นตอนละประมาณ 1 ปี ดังนี้

ภาพที่ 2.2 ภาพแผนผังแสดงการทำงาน 3 ขั้นตอนของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

ขั้นแรก คือการให้ความรู้แก่สมาชิกเรื่องสถานะบุคคล สิทธิและความเป็นพลเมือง ขั้นต่อมา การทำกิจกรรมที่เรียกว่า **“ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม”** ผ่านการยื่นยันทางประวัติศาสตร์ การทำประโยชน์เพื่อสังคม และการแสดงออกทางวัฒนธรรม ที่มีความเชื่อมโยงกับท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ และขั้นสุดท้าย คือการรวบรวมข้อมูลทั้งส่วนบุคคล ข้อมูลการทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเพื่อยื่นเรื่องให้คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่ากลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” สามารถได้รับสัญชาติไทยตามบทนิยาม “ไทยพลัดถิ่น” ใน พระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ 5) หรือไม่

สำหรับการทำงานของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2557 อันเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล เป็นช่วงที่ดำเนินการในขั้นตอนของ **“ปฏิบัติการการเป็นพลเมืองไทยทางสังคมและวัฒนธรรม”** ในส่วนแรก **“การเป็นพลเมืองไทยทางวัฒนธรรม”** นั้นคือการยื่นยันว่าตนเองและบรรพบุรุษเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อและไทวนที่เคยเป็นคนในบังคับของรัฐไทย (สยาม) ก่อนที่จะกลายเป็นคนของรัฐลาวเมื่อดินแดน ‘ฝั่งขวาแม่น้ำโขง’ ตกเป็นของฝรั่งเศส (ผู้ปกครองลาวขณะนั้น) ผ่านการค้นคว้าข้อมูลทั้งทางเอกสารและข้อมูลพื้นที่กับบุคคล รวมทั้งจัดกิจกรรมการแสดงออกทางวัฒนธรรมไทลื้อในโอกาสเทศกาลงานบุญ เพื่อยืนยันการเป็นกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันกับไทลื้อในรัฐไทยอย่างลือเชืงคำกับลือเมืองน่าน ส่วน **“การเป็นพลเมืองไทยทางสังคม”** คือการทำประโยชน์เพื่อชุมชน สังคมและประเทศชาติ ในโอกาสต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึงความตระหนักในหน้าที่พลเมืองที่ดีหรือการเป็นสมาชิกของชาติที่ดี ตลอดจนการ

สร้างเครือข่ายทางสังคมการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเรียกร้องสัญชาติ (ดูรายละเอียดปฏิบัติการ ทั้ง 2 แบบนี้ในบทที่ 4) ซึ่งกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ให้ความสำคัญในการทำงานขั้นตอนที่ 2 นี้ เป็นอย่างมาก ดังที่ “หัวหน้าช่าง” ได้ให้เหตุผลว่า

“กฎหมายฉบับนี้ [พ.ร.บ.สัญชาติ (ฉบับที่ 5)] เป็นกฎหมายพิเศษไม่เหมือนฉบับอื่น กฎหมายสัญชาติฉบับอื่น ถ้าเกิดในไทย ก็ไปเข้าช่องตามช่วงเวลาที่ถูกกฎหมายกำหนด แต่กฎหมายไทยพลัดถิ่น เราต้องทำให้รัฐเห็นว่า เราเคยเป็นคนไทย อยู่ดินแดนไทย และทำคุณประโยชน์ให้ประเทศ มันต้องใช้เวลา”

2.3 “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” : คนต่างด้าวในรัฐไทย

การที่สมาชิกของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ส่วนใหญ่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณเขตเมืองเชียงคำ-ภูซางนั้น เนื่องจากเป็นบริเวณที่เป็นถิ่นฐานของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ-ไทยวนเช่นเดียวกับผู้คนส่วนใหญ่ในเมืองคอบ-เชียงฮ่อนซึ่งต่างมีความสัมพันธ์กันมาเนิ่นนานผ่านการติดต่อค้าขาย การย้ายที่ทำกิน และการแต่งงาน รวมทั้งติดตามญาติ ฉะนั้นเมื่อเกิดเหตุความไม่สงบทางการเมืองในฝั่งลาว จึงเกิดการลี้ภัยมาพึ่งพาดูแลที่น้องคนรู้จักในฝั่งไทย และต่อมาพวกเขาได้กลายมาเป็นคนไร้สัญชาติหรือคนต่างด้าวในที่สุด อย่างไรก็ตาม การที่สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ได้กลายเป็นคนต่างด้าวในทางกฎหมายนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นในทันทีที่ข้ามมายังฝั่งไทย หากแต่การเป็นคนต่างด้าวดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอย่างแนบแน่น กล่าวคือในช่วงที่พวกเขาอพยพเข้ามาฝั่งไทยนั้น การสำรวจประชากรของทางรัฐไทยยังไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ในขณะนั้น และกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติและกฎหมายเกี่ยวกับคนเข้าเมืองของรัฐไทยยังไม่สามารถระบุสถานะของคนกลุ่มต่างๆ ที่อพยพเข้ามาฝั่งไทยในช่วงสงครามเย็นได้อย่างทั่วถึง (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล 2544) ดังจะเห็นว่าสมาชิกกลุ่ม โดยส่วนใหญ่เข้ามาตั้งแต่เหตุการณ์ ‘ลาวแตก’ ในปี พ.ศ.2518 ทุกคนไม่ได้รับการสำรวจและไม่ได้รับเอกสารแสดงตนใดๆ เลย จนเมื่อเหตุการณ์การสู้รบบริเวณชายแดนไทย-ลาวสงบลงช่วงต้นทศวรรษ 2530 รัฐบาลไทยได้ทำการสำรวจชนกลุ่มน้อยช่วงต่างๆ อีกครั้ง อาทิเช่น สำรวจบุคคลบนพื้นที่สูงในช่วง พ.ศ.2528 – 2531 (โครงการสิงห์ภูเขา) และช่วง พ.ศ.2533 – 2534 ที่ให้บัตรประจำตัวสีฟ้า หรือการสำรวจลาวอพยพในปี พ.ศ.2535 ที่มุ่งสำรวจชาวลาวที่อพยพเข้ามาฝั่งไทยช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศลาว พ.ศ.2518 ทำให้สมาชิกกลุ่มหลายคนได้รับการสำรวจให้เป็นกลุ่มคนบนพื้นที่สูงหรือกลุ่มลาวอพยพ

⁶ ดูรายละเอียด การสำรวจและการกำหนดสถานะบุคคลชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ใน “คู่มือการกำหนดสถานะของบุคคลบนพื้นที่สูง เล่ม 2 (บัตรประจำตัวคนกลุ่มน้อย)” ส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง พ.ศ.2544

และบางคนก็ยังคงไร้สถานะใดๆ จนเมื่อต่อมาในปี พ.ศ.2537 กองการข่าว สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวให้กับ “กลุ่มไทยลื้อ” โดยเฉพาะในจังหวัด เชียงราย พะเยา และเชียงใหม่ เป็นผลให้สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ส่วนใหญ่เปลี่ยนไปถือบัตรประจำตัวไทยลื้อ (หรือชาวบ้านเรียกว่า “บัตรสีส้ม”) ขณะที่บางส่วนยังคงตกหล่นจากการสำรวจ กระนั้นก็ตามในช่วงเวลานั้น การมีสถานะหรือบัตรประจำตัวยังไม่ได้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากนัก

จวบจนช่วงทศวรรษ 2540 เศรษฐกิจของไทยได้เติบโตขึ้น ผู้คนเดินทางหลั่งไหลไปทำงานในเมืองใหญ่ ก่อปรกติกวักของกฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติที่เข้มงวดมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล 2544: 28-38) เป็นปัจจัยที่ทำให้การมีสถานะบุคคลเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่ตกสำรวจ ยังไม่มีบัตรประจำตัว ต้องไปขึ้นทะเบียนสถานะแรงงานต่างด้าวทั้งที่อยู่ในประเทศไทยมานานกว่า 10 ปี จนในช่วง พ.ศ.2548 – 2554 มีการจัดทำบัตรประจำตัวผู้ซึ่งไม่สถานะทางทะเบียน (ชาวบ้านเรียกว่า “บัตรหัวเลข 0”) ทางองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาได้นำสมาชิกรวมกลุ่มที่เคยขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวไปขึ้นทะเบียนผู้ซึ่งไม่มีสถานะทางทะเบียนแทน “หัวหน้าช่าง” ได้สะท้อนถึงปัญหาการขึ้นทะเบียนสถานะบุคคลผิดประเภทนี้ว่า “หลายคนกลัวเจ้าหน้าที่จับ ก็เลยไปทำบัตรแรงงานต่างด้าว นายจ้างไม่มี ก็ใช้สามีภรรยาแทนแหละ เป็นนายจ้าง ทั้งที่ตัวเองเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นสิบๆ ปีแล้ว” การได้สถานะบุคคลของสมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” อย่างล่าช้าและผิดประเภทนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่า เดิมทีรัฐไทยไม่ได้ตระหนักว่ามีกลุ่มคนไทยลื้อ-ไทยวนอพยพเข้ามาในประเทศไทยช่วงสงครามเย็นด้วย แต่เหมารวมว่าเป็นลาวอพยพหรือเป็นคนบนพื้นที่สูง และการที่สมาชิกส่วนหนึ่งที่ตกหล่นจากการสำรวจต้องไปขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว แสดงให้เห็นว่าระบบการสำรวจของรัฐยังเข้าไม่ถึงในทุกพื้นที่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง องค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยาให้ความเห็นว่า ชาวบ้านที่ประสบปัญหาเรื่องสถานะบุคคลในขณะนั้นเองยังขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นสถานะบุคคลด้วยเช่นกัน หลายคนจึงขึ้นทะเบียนซ้ำซ้อนและไม่ยกเลิกสถานะเดิม อีกทั้งสมาชิกส่วนหนึ่งยังเป็นคนต่างด้าวผิดประเภทจากการขาดความรู้ในเรื่องสถานะบุคคลและความเกรงกลัวต่อเจ้าหน้าที่รัฐ

นอกจากนี้ การกลายเป็นคนต่างด้าวของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ยังเป็นผลอันสัมพันธ์สืบเนื่องจากวิถีคิดเรื่องการควบคุมคนของรัฐไทยที่ปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญนับตั้งแต่ช่วงสงครามเย็น เป็นต้นมา กล่าวคือ อำนาจของรัฐไทยสามารถแผ่ขยายไปสู่พื้นที่ห่างไกล ผ่านการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน รถไฟ มีการสำมะโนประชากร จัดทำทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล 2544: 36-39; ชีรยุทธ บุญมี 2546ก; ผาสุกและคริส เบเคอร์ 2557: 239) สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่ Michel Foucault เรียกว่าเทคโนโลยีทางอำนาจ (technology of power) ของรัฐในการบริหารจัดการหรือปกครองชีวิตประจำวันของผู้คนหรือที่เรียกว่า “governmentality” รัฐจะใช้อำนาจที่

จะเข้าไปปกครอง จัดการ ควบคุม ผู้คนอย่างชอบธรรม โดยเข้าไปควบคุมดูแลผู้คนในระดับชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่การเกิด แก่ ท่ามาหากิน เจ็บ ตาย เพื่อย้ำให้เห็นถึง ‘เหตุผลของการต้องมีรัฐ’ หรือความสำคัญจำเป็นของรัฐที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนในรัฐ (รัชนี้ ประดับ 2556; เบริ์สมาร์ท 2555: 235-249) ในกรณีของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เมื่อข้ามแดนมายังรัฐไทย ได้ถูกรัฐไทย ควบคุมดูแลหรือปกครองจากการสำรวจขึ้นทะเบียนต่างๆ ดังกล่าว ทว่าการเข้ามาในรัฐไทยของคนกลุ่มนี้เกิดขึ้นในช่วงสงครามเย็นที่กฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติไม่ได้เปิดกว้างให้ทุกคนสามารถเป็นพลเมืองไทยในทางกฎหมายได้ง่ายดายเชกเช่นยุคก่อนสงครามเย็น ด้วยเหตุผลเรื่องความมั่นคงและความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล 2544; 2554; พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร 2550ก) ทำให้ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ต้องตกอยู่ในสถานะคนต่างด้าวในรัฐไทยในที่สุด

2.4 เสี่ยงสะท้อนตัวตนคน “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

“อย่างบ้านสบแวน (ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ) คนที่มาก่อตั้ง มาอยู่เริ่มแรก เป็นคนฝั่งโน้น (ฝั่งเมืองคอบ ประเทศลาว) ตั้งแต่สมัย ร.5 ร.6 แล้ว...ก็อยู่กันมา มีลูกหลาน ไม่มีปัญหาอะไร จนมีสงคราม มีเรื่องบัตรเรื่องใบ ที่นี้มันก็เลยมีปัญหา...ต้องมาตั้งกลุ่มกันแบบนี้”

“ลุงหนานพรม” นายพรม บัวดีบ
ชาวบ้านบ้านสบแวน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ
และสมาชิกกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ”

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดตัวตนของสมาชิกผ่านบทสัมภาษณ์ของสมาชิก 2 คน คือ นายบุญเลื่อน แก้วปัญญา และ นายปู้ด สุดคำหล้า ทั้ง 2 คนนี้เปรียบเป็นตัวแทนคน 2 กลุ่มที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ที่แต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องอายุ ช่วงเวลาที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ตลอดจนเหตุผลในความปรารถนาถึงการได้สัญชาติไทย เพื่อเป็นความเข้าใจเบื้องต้นตัวตนของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” จากแง่มุมของสมาชิก

นายบุญเลื่อน แก้วปัญญา : นักรบเก่า พ่อค้าใหญ่ ผู้ไร้สัญชาติ

นายบุญเลื่อน แก้วปัญญา หรือสมาชิกจะเรียกกันว่า “พ่อบุญเลื่อน” รองประธานกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” “พ่อบุญเลื่อน” เกิดที่บ้านพระนั่งดิน ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ พ.ศ.2502 มีปู่เป็นคนลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ส่วนย่าเป็นคนลื้อบ้านป่าคา เมืองคอบ แขวงไชยบุรี ประเทศลาว ปู่กับย่าเป็นคนค้าขายข้ามไปมาระหว่างเมืองคอบกับเมืองเชียงคำสืบมาจนถึงรุ่นของพ่อของนายบุญเลื่อน

“พ่อนุญเลื่อน” ได้อาศัยอยู่ที่ฝั่งไทยจนถึงอายุ 5 ปี ก่อนที่จะย้ายตามแม่ไปอยู่ที่บ้านปากา ฝั่งเมืองคอบ ครั้นอายุได้ประมาณ 10 ปี การรवानค้าขายของพ่อถูกโจรปล้นฆ่าระหว่างทาง “พ่อนุญเลื่อน” จึงข้ามมาอยู่กับญาติที่บ้านพระนั่งดิน เมืองเชียงคำ เมื่อโตเป็นวัยรุ่นก็ทำงานรับจ้างทั่วไป และยังข้ามไปมาระหว่างฝั่งลาวกับฝั่งไทยอยู่เป็นประจำ แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์ “ลาวแตก” ในปี พ.ศ. 2518 “พ่อนุญเลื่อน” ได้เป็นทหารรับจ้างให้กับฝ่ายความมั่นคงของไทยในนาม “ขบวนการต่อต้านลาว” (ขตล.) ที่ส่วนใหญ่คือคนที่เคยเป็นทหารลาวฝ่ายขวา⁷ โดยเป็นหน่วยรบที่ได้รับการหนุนหลังอย่างลับๆ จากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลไทยในการเข้าไปแทรกแซงความมั่นคงของรัฐบาลลาวฝ่ายคอมมิวนิสต์ (หรือทหารลาวฝ่ายซ้าย) ในช่วงทศวรรษ 2520 (โรเจอร์ วอร์เนอร์ 2545; ปาณิสรา เทียนอ่อน 2554) “พ่อนุญเลื่อน” เป็นทหารรับจ้างนานกว่า 10 ปี ก่อนที่จะยุติสถานะทหารในสนามรบ ทว่าในสนามชีวิตนับจากนั้น เขายังต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ต่อไป ด้วยเหตุที่เป็นคนสถานะต่างด้าวในรัฐไทย

“พ่อนุญเลื่อน” เล่าถึงช่วงชีวิตของการเป็นทหารรับจ้างให้กับ “ขบวนการต่อต้านลาว” ว่า

“...ช่วงปี พ.ศ.2521 กลุ่มทหารลาวฝ่ายขวา (ลาวเก่า) ตามหาสมัครพรรคพวกเพื่อกลับไปกู้ชาติฝั่งลาว ผมจึงเข้าร่วมกลุ่มทหารลาวเก่า [มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า “ขบวนการต่อต้านลาว” (ขตล.)] ไปอบรมเป็นฝ่ายแพทย์สนามถึงที่กรุงเทพ กลับมาประจำอยู่ที่ศูนย์บ้านแก เขตภูซาง ต่อมา พ.ศ.2526 ไปประจำอยู่ที่ฐานบ้านห้วยนา เขตภูซาง แล้วก็ประจำที่ฐานบ้านน้ำมิน เขตเชียงคำช่วงปี พ.ศ.2527...ตอนปี พ.ศ.2529 ผมกับพวกเคยข้ามไปตีฝ่ายคอมมิวนิสต์ (ลาวใหม่) ที่ริมโขงแถบบ้านปากคอบ เมืองคอบ ...ทหารลาวใหม่ส่วนใหญ่จะถูกชาวบ้านที่เมืองคอบต่อต้านเพราะชอบเข้ามายึดข้าวของวัวควายชาวบ้าน”

ในปี พ.ศ.2532 รัฐบาลไทยกับรัฐบาลลาวตกลงหยุดยิง รัฐบาลไทยยกเลิกฐานทหารต่างๆ ในเขตชายแดน นุญเลื่อนพร้อมกับครอบครัวของเขาคือภรรยาและลูกอีก 2 คน ไปอยู่กับญาติพี่น้องในอำเภอเชียงคำ ขณะที่อีกหลายครอบครัวของกลุ่มทหารลาวเก่า ต่างแยกย้ายไปคนละทิศละทาง

⁷ ทหารลาวเก่าหรือลาวฝ่ายขวา หมายถึง ทหารของรัฐบาลราชอาณาจักรลาว (พ.ศ.2496-2518) ที่ได้รับการสนับสนุนจากประเทศสหรัฐอเมริกา ผู้นำฝ่ายเสรีประชาธิปไตยในช่วงสงครามเย็น ช่วงชิงอำนาจปกครองประเทศลาวกับทหารลาวฝ่ายซ้าย (ต่อมาเรียกว่า ลาวใหม่) ของฝ่ายคอมมิวนิสต์ หลังลาวฝ่ายขวาฝ่ายแพ้หนีร่นมายังฝั่งไทย รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนทั้งด้านอาวุธและการฝึกฝนทางทหารเพื่อกลับเข้าไปชิงอำนาจคืนจากลาวฝ่ายซ้าย

“หลังจากฐานถูกยกเลิก ทหารลาวเก่าประมาณ 1,000 คน ต่างคนต่างแยกย้าย เกินครึ่งตั้งรกรากอยู่ฝั่งไทย ส่วนหนึ่งกลับไปบ้านเกิดในฝั่งลาว และส่วนที่เหลือสมัครลี้ภัยไปประเทศสหรัฐอเมริกา พวกที่ตัดสินใจอยู่ฝั่งไทยทยอยได้รับสัญชาติไทยจากการสำรวจเพิ่มชื่อของฝ่ายปกครองไทย มีประมาณ 300 คนที่ได้สัญชาติไทยแล้ว ส่วนใหญ่อยู่เขตอำเภอพญาเม็งราย (จังหวัดเชียงราย) เหลืออีกประมาณ 100 คน ที่ยังไม่ได้สัญชาติส่วนใหญ่ก็คือพวกเราที่อยู่เชียงคำ-ภูซาง”

บทสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขของสงครามในช่วงนั้นที่ทำให้ผู้คนในฝั่งเมืองคอบต้องอพยพเข้ามาฝั่งไทยจำนวนมากว่าพันคน และต่างมีชะตากรรมที่แตกต่างกันไป โดยกลุ่มที่ตัดสินใจอาศัยอยู่กับญาติพี่น้องในฝั่งไทย หลายคนยังคงต้องเผชิญกับปัญหาสถานะบุคคล ซึ่งพวกเขาเหล่านี้หลายคนได้กลายมาเป็นสมาชิกกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภายใน” ในปัจจุบัน

All rights reserved

ภาพที่ 2.3 ชาวไทลื้อและไทยวน (ผู้อพยพเข้ามายังรัฐไทย) ที่เข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านลาว (ขตล.) โดยภาพนี้เป็นกรออกลาดตระเวนบริเวณชายแดนไทย-ลาวแถบอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ช่วงประมาณปี พ.ศ.2520 (อนุเคราะห์ภาพถ่ายโดย บุญเลื่อน แก้วปัญญา)

“พ่อบุญเลื่อน” ให้ข้อมูลชีวิตหลังปลดประจำการว่า ตนกับครอบครัวมาอยู่ที่บ้านทุ่งมอก ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ ประกอบอาชีพค้าขายผ้าทอไทลื้อ ตระเวนขายผ้าตามเทศกาลงานต่างๆ ทั่วประเทศ เมื่อถึงช่วงทศวรรษ 2540 ชาวบ้านแถบเชียงคำ-ภูซางผู้ไร้สัญชาติเริ่มตระหนักถึงความสำคัญ

ของเรื่องสถานะบุคคล เนื่องจากเป็นประเด็นที่กระทบต่อชีวิต จึงรวมตัวกันภายใต้การช่วยเหลือจากองค์กรสิทธิชุมชนจังหวัดพะเยา ด้วยความที่ “พ่อบุญเลื่อน” มีประสบการณ์ชีวิตหลากหลาย พุดจาปราศรัยดีจึงได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มในนามกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” ทำกิจกรรมเรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลของสมาชิก

“ตอนนั้นผมเคยขออำเภอเชียงคำตรวจ DNA กับญาติฝ่ายพ่อที่มีสัญชาติไทยแล้ว แต่ผลการตรวจไม่ผ่านเกณฑ์ เพราะญาติของพ่อกับพ่อเป็นลูกต่างแม่ ...ตอนนั้นผมก็เสียใจที่ผลไม่ผ่าน แต่ที่เจ็บใจก็คือเจ้าหน้าที่อำเภอคนหนึ่ง เขาทำเหมือนสะใจที่ผมไม่ผ่าน เขาคิดว่าผมเป็นคนต่างด้าว เป็นลือลาว ผมจำมาถึงวันนี้”

“พ่อบุญเลื่อน” เล่าว่าเหตุการณ์นี้ทำให้เขารู้สึกท้อแท้สิ้นหวังมาก ในช่วง พ.ศ.2549 บุญเลื่อนจึงผันตัวไปทำธุรกิจรับเหมาก่อสร้างกับลูกเขยแถบจังหวัดภาคใต้ ซึ่งหลายครั้งก็อาศัยให้ฝ่ายความมั่นคงไทยที่เคยทำงานด้วยออกเอกสารรับรองการเดินทางให้⁸ แต่สุดท้าย ปัญหาการเมืองในช่วงนั้น ทำให้ธุรกิจรับเหมาดึงล้มเหลวขาดทุน “พ่อบุญเลื่อน” กลับมาตั้งหลักค้าขายในตลาดเชียงคำจนพอที่จะตั้งตัวได้อีกครั้ง จบจบจนปี พ.ศ.2555 ทางกลุ่ม “ไทยลือภาคเหนือ” มองเห็นความเป็นไปได้ในการเรียกร้องสัญชาติไทยผ่านกฎหมายเกี่ยวกับบทนิยาม “คนไทยพลัดถิ่น” จึงร่วมกันก่อตั้งกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ขึ้นมา และ “พ่อบุญเลื่อน” ได้เป็นหนึ่งในแกนนำของกลุ่มในฐานะรองประธานกลุ่ม

ท้ายสุด ต่อคำถามที่ผู้วิจัยถาม “พ่อบุญเลื่อน” ว่า เหตุใดจึงยังต้องการได้สัญชาติไทย ทั้งที่ตัวเองซึ่งเข้ามาอยู่ในฝั่งไทยเกือบ 40 ปี คนในชุมชนต่างยอมรับนับถือ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจพอสมควร อีกทั้งลูกหลานได้รับสัญชาติไทยและมีครอบครัวที่มั่นคงแล้ว “พ่อบุญเลื่อน” ตอบคำถามนี้ว่า

“ไม่ได้เป็นเหตุผลเรื่องปากท้องหรือสวัสดิการจากรัฐ แต่เหตุผลของคนกลุ่มที่เข้ามาنانอย่างผมคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าคือ *เหตุผลทางใจ* คือเรื่องของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กลุ่มคนแก่อย่างพวกผมส่วนใหญ่ไม่อยากจะใครมาดูถูก ว่าเป็นคนต่างด้าว”

⁸ บุญเลื่อนให้เหตุผลว่า การขอเอกสารออกนอกพื้นที่จากอำเภอมีความล่าช้าและเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ

นายปืด สุดคำหล้า : ผู้ไร้สัญชาติพ่อลูกอ่อน “ทวดผมเป็นคนไทย”

นายปืดหรือ “อ้ายปืด” หนุ่มใหญ่อายุ 40 ปี ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวคือภรรยาและลูกสาววัย 1 ปี 6 เดือน บ้านตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านก้อหลวง ตำบลทุ่งกล้วย อำเภอกุฉินารายณ์ แม่ “อ้ายปืด” จะเป็นช่างก่อสร้าง แต่บ้านที่อยู่กลับเป็นบ้านชั้นเดียวฐานปูนและมีไม้เสริม สร้างอย่างไม่ละเอียดนัก ในละแวกบ้านรายล้อมด้วยบ้านของญาติพี่น้องของเขาเอง มีทั้งแม่ น้ำของแม่และญาติฝ่ายของภรรยา ในกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีสมาชิกประมาณ 100 คน ที่เป็นคนรุ่นราวคราวเดียวกับ “อ้ายปืด” และต่างอพยพเข้ามาฝั่งไทยตั้งแต่อายุยังน้อย

“อ้ายปืด” เล่าถึงชีวิตของตนว่า

“ผมกับพ่อแม่ มาอยู่ที่บ้านก้อหลวงตั้งแต่ไฟฟ้ายังไม่เข้าหมู่บ้าน ถนนก็ยังไม่แคบ นอกจากครอบครัวผมแล้ว ก็ยังมีครอบครัวอื่นๆ ที่ย้ายมาอยู่ใหม่...ชีวิตตอนเด็กของผมก็เหมือนเด็กคนอื่นในหมู่บ้าน ได้เรียนจบชั้นประถม”

ในทศวรรษ 2530 มีการสำรวจสถานะบุคคล แม่ของ “อ้ายปืด” ได้บัตรประจำตัวบุคคลบนพื้นที่สูง แต่ตัวเขาไม่ได้รับการสำรวจเพราะออกไปทำงานต่างจังหวัดและไม่สามารถกลับมาดำเนินการขึ้นทะเบียนได้ และช่วงทศวรรษ 2540 เมื่อ “อ้ายปืด” เดินทางกลับบ้านเกิดบ่อยครั้งทางการหรือตำรวจเริ่มเข้มงวดกวาดขันเรื่องสถานะบุคคลมากขึ้น ทำให้ “อ้ายปืด” ต้องไปขึ้นทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าว เนื่องจากเป็นหนทางเดียวในขณะนั้น จนเมื่อมีการสำรวจบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนช่วง พ.ศ.2548 – 2554 “อ้ายปืด” ยกเลิกสถานะเดิม แล้วไปขึ้นทะเบียนถือบัตรผู้ไม่มีสถานะบุคคล (หรือบัตรหัวเลข 0) มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจาก “อ้ายปืด” แล้ว ยังมีนางสม สุดคำหล้า หรือ “แม่สม” ผู้เป็นแม่ของ “อ้ายปืด” บอกเล่าถึงความเป็นมาของครอบครัวว่า

“พวกเราเป็นไทยวนบ้านทุ่งเป็ด เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบูลี ตอนนั้น ช่วงปี พ.ศ. 2522 ยังมีการสู้รบ การทำมาหากินก็ไม่ดี คนบ้านทุ่งเป็ดและหมู่บ้านใกล้เคียง ประมาณ 30 ครอบครัว อพยพเข้ามาฝั่งไทยที่อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ตอนนั้นปืดยังเป็นเด็กอยู่...ทหารไทยให้อยู่ที่ศูนย์พักพิง โรงเรียนบ้านน้ำขาม 8 วัน แล้วบอกว่า ใครมีญาติอยู่ไหน ก็ให้ไปอยู่เสีย เราจึงย้ายไปอยู่ที่อำเภอท่าวังผา (จังหวัดน่าน) แล้วก็ย้ายมาอยู่ที่บ้านก้อหลวง อำเภอกุฉินารายณ์ปี พ.ศ.2528 เพราะมีญาติพี่น้องมาอยู่ก่อนแล้ว”

การอพยพข้ามมายังฝั่งไทยของเครือญาติ “อ้ายปู่ด” กรณีนี้เป็นอีกกรณีที่อพยพโยกย้ายมาตามสายญาติพี่น้องที่ยังอาศัยอยู่ในฝั่งไทย นอกจากนี้ “อ้ายปู่ด” ให้เหตุผลการเข้าร่วมกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ว่า เพราะคำนึงถึงความมั่นคงของครอบครัว แม้ว่าครอบครัวจะสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วยความเป็นญาติพี่น้องกัน และนายปู่ดยังทำงานเพื่อชุมชน โดยการเป็นเจ้าหน้าที่ ‘ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน’ (หรือเรียกว่า ชรบ. ขึ้นกับหน่วยงานตำรวจตระเวนชายแดน) แต่การไม่มีสัญชาติไทยซึ่งมีข้อจำกัดการออกนอกพื้นที่ และจำกัดการครอบครองทรัพย์สินบางอย่าง ทำให้ขาดโอกาสในการทำงานต่างถิ่น ต่างแดน หรือการมีทรัพย์สินไว้เป็นทุนเพื่อสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวต่อไป สิ่งที่นายปู่ดเห็นว่าเป็นเหตุผลสำคัญในการเข้าร่วมต่อสู้เรียกร้องสัญชาติกับกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ก็คือ “ผมคิดถึงอนาคตของลูก ตัวผมกับเมียนี้พออยู่ได้ แต่ลูกต้องอยู่อีกนาน ไม่อยากให้เพื่อนลือว่าเป็นลูกคนต่างด้าว”

นอกจากนี้ การที่ “อ้ายปู่ด” เข้ามาฝั่งไทยขณะอายุยังเยาว์อยู่ ทำให้สมาชิก “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” กลุ่มคนเช่นเดียวกับ “อ้ายปู่ด” มีลักษณะสำคัญ 2 ประการคือ คนกลุ่มนี้ไม่ได้มีความทรงจำต่อถิ่นฐานบ้านเกิดในฝั่งลาวมากนัก มีบางคนที่พอจะจำความได้ แต่ก็เลือนราง ขณะที่เมื่อเข้ามาอยู่ฝั่งไทย บางคนเข้าเรียนใน โรงเรียนของชุมชน ใช้ชีวิตไม่ต่างจากเด็กที่มีสัญชาติไทย และประการต่อมา คนกลุ่มนี้เติบโตและมีครอบครัวในช่วงที่ปัญหาการไร้สถานะบุคคลได้สร้างความลำบากในการทำมาหากินแก่พวกเขาไม่น้อย เช่น ปัญหาการเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อทำงานหารายได้ บางคนตัดสินใจออกนอกพื้นที่โดยไม่ขออนุญาต ทำงานอย่างหลบซ่อน ขณะที่บางคนต้องคืนแรงงานทั่วไปในชุมชน ดังนั้น สมาชิกกลุ่มที่มีลักษณะเช่นเดียวกับ “อ้ายปู่ด” จึงมีความปรารถนาเรื่องสัญชาติที่เชื่อมโยงกับการสร้างความมั่นคงให้กับตนเองและครอบครัว ขณะเดียวกันพวกเขายังฉงนสงสัยต่อความยากลำบากในการเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทย ในเมื่อพวกเขามีความผูกพันกับรัฐไทยไม่ต่างจากคนไทย (ผู้มีสัญชาติไทย) คนอื่นๆ

2.5 วิเคราะห์และสรุปผล

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” เป็นกลุ่มคนที่กำลังเรียกร้องสิทธิในการเป็นพลเมืองไทยทางกฎหมาย โดยตัวตนของกลุ่มมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ ประการแรก เป็นกลุ่มคนที่กล่าวอ้างว่าอพยพมาจากดินแดน ‘ฝั่งขวาแม่น้ำโขง’ (ส่วนที่เป็นแขวงไซยะบูลี) ซึ่งเคยเป็นดินแดนของรัฐไทยมาก่อน ประการต่อมา มีกระบวนการเรียกร้องสัญชาติไทยโดยการยื่นยันความเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยจากมิติทางประวัติศาสตร์การเสียดินแดน การมีวัฒนธรรมร่วมกับผู้คนในฝั่งไทย รวมทั้งการทำกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับสังคมและรัฐไทย โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่นร่วมทำงานและเป็นพี่ปรึกษา และประการสุดท้าย ในตัวตนของสมาชิกของกลุ่มเองยังมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องอายุ ช่วงเวลาที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย และเหตุผล

ในความปรารถนาถึงการได้สัญชาติไทย ตัวตนของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ตลอดจนความยากลำบากจากการเป็นผู้ไร้สัญชาติ ทั้งหมดนี้ ได้นำไปสู่คำถามที่น่าสนใจว่า พวกเขามีปฏิบัติการอย่างไรในการเป็นพลเมืองไทยทางกฎหมายหรือการได้รับสัญชาติไทย

กระนั้นก็ตาม เนื่องจากตัวตนของกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” มีความสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์การเสียดินแดน และสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวบริเวณเชียงคำ-ภูซางกับเมืองคอบ-เชียงฮ่อน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าบริบทต่างๆ เหล่านี้ มีผลอย่างไรต่อการกำหนดความเป็นพลเมืองไทยของ “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” และความเป็นพลเมืองดังกล่าวได้สร้างผลประทบประการใดต่อพวกเขา ดังผู้วิจัยจะกล่าวในบทต่อไป

ภาพที่ 2.5 ภาพสมาชิกกลุ่ม “ไทยพลัดถิ่นภาคเหนือ” ในการประชุมประจำปี พ.ศ.2556 ที่บ้านสบแวน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved